

(11) *Byzanz und das Abendland II nemzetközi konferencia (2013. november 25–28.)*

Byzanz und das Abendland / Byzance et l'Occident II. : Studia Byzantino-Occidentalia, Gallica – Italica – Germanica – Graeca (Eötvös József Collegium, 2013. november 25–29.)

A beszámolót a konferencia négy nagy egysége szerint, az illetékes szervezők tollából, azonos szerkezetű fejezetekre bontva állítottuk össze.

1) *Gallica – Tradition, transmission, traduction*

Előzmények

2010 óta szoros tudományos együttműködés alakult ki az ELTE Eötvös József Collegium és számos nyugat európai, elsősorban francia, egyetem között (Université Paris III – Sorbonne Nouvelle, Université Rennes 2, ENS rue d'Ulm, Université de Lausanne etc.). 2010-ben szerveztünk először középkoros konferenciát az ELTE és az említett intézmények közreműködésével, amelyen további francia, svájci és olasz egyetemek kutatói is részt vettek (2010. június 4–5, *Littérature et folklore dans le récit médiéval* [Irodalom és folklór a középkori elbeszélésben], Nemzetközi konferencia, Budapest). A rendezvényen megalakult az Udvari Irodalom Nemzetközi Társaság (International Courtly Literature Society [ICLS]) magyar tagozata. A magyar tagozat székhelye az Eötvös József Collegium lett. 2011-ben az Udvari Irodalom Nemzetközi Társaság magyar tagozata újabb interdiszciplináris konferenciát szervezett (2011. június 3–4, *Dialogue des cultures courtoises* [Udvari kultúrák közötti párbeszéd], Nemzetközi konferencia, Budapest), amelynek fontos célkitűzése volt, hogy párbeszéd lehetőségét nyújtsa a különböző nyelvterületekhez kötődő középkori irodalommal foglalkozó kutatóknak, így a francia mellett spanyol, portugál, olasz, német, angol, magyar, sőt bizánci középkori kultúrával foglalkozó kutatók is közreműködtek a programban. A 2012-es *Byzance et l'Occident : Rencontre de l'Est et de l'Ouest* című konferencia a megkezdett sorozatot folytatta, amelyen a tematikát kiszélesítve a nyugati középkori irodalommal foglalkozó kutatók a bizantinológus kollégákkal együtt vehettek részt. Az első rendezvény előadásaiból készült tanulmánykötet 2011-ben (*Littérature et folklore dans le récit médiéval*, éd. E. EGEDI-KOVÁCS, Collège Eötvös József ELTE, Budapest, 2011), a második 2012-ben (*Dialogue des cultures courtoises, sous la direction d'E. EGEDI-KOVÁCS, Collège Eötvös József ELTE, Budapest, 2012*), a harmadik kötet 2013-ban jelent meg (*Byzance et l'Occident : Rencontre de l'Est et de l'Ouest, sous la direction d'E. EGEDI-KOVÁCS, Collège Eötvös József ELTE, Budapest, 2013*). Mindhárom kötetet a Francia Intézetben mutattuk be. A tavalyi konferenciához hasonlóan, a francia szekciók idén is a Bizánc és Nyugat közötti kulturális és irodalmi hatásokat vizsgálták. Az ülészakok idei tematikája (*Tradition, transmission, traduction*) lehetőséget nyújtott ugyanakkor a témában való komolyabb elmélyülésre, a lehetséges „közvetítőeszközök” közelebbi vizsgálata által. Az irodalmi hagyományok

és motívumok átöröklődésén, a korabeli fordítások/fordítók kérdéskörén túl konkrét kéziratokról is szó esett, amelyek Kelet és Nyugat találkozásának „kézzelfogható” megvalósulását mutatják.

Résztevők

A rendezvénysorozat legtöbb résztvevője a francia középkori irodalom kutatója volt, de az Udvari Irodalom Nemzetközi Társaság interdiszciplináris jellegének megfelelően történész, színháztörténeti, valamint középkori angol, német, spanyol, és magyar irodalommal foglalkozó kutatók is előadtak:

1. Florence Tanniou (Université Paris X);
2. Palágyi Tivadar (ELTE);
3. Kiss Sándor (Debreceni Egyetem);
4. Zuzana Černáková (Comenius University in Bratislava);
5. Alexandra Ilina (University of Bucharest, Université Paris III – Sorbonne Nouvelle);
6. Slíz Mariann (ELTE);
7. Képes Júlia (Nemzeti Tankönyvkiadó);
8. Rajnavölgyi Géza;
9. Bánki Éva (Károli Gáspár Református Egyetem – ELTE);
10. Stefana Pop-Curseu (University Babes-Bolyai Cluj);
11. Egedi-Kovács Emese (EC);
12. Slíz Mariann (ELTE);
13. Vladimir Agrigoroaei (Université de Poitiers);
14. Vargyas Brigitta (EC);
15. Emma Goodwin (University of Oxford);
16. Arató Anna (Debreceni Egyetem);
17. Seláf Levente (ELTE);
18. Majorossy Imre (Pázmány Péter Katolikus Egyetem);
19. Szentgyörgyi Rudolf (ELTE).

Tudományos eszmecsere, előadások

A konferenciát november 25-én hétfőn, ünnepélyes keretek között, S.E. Roland Galharague, Franciaország nagykövete, Dimitris Yannakakis, Görögország nagykövete, Horváth László, az EC igazgatója, valamint Egedi-Kovács Emese, az EC tudományos munkatársa nyitotta meg. Ezt követően tudományos előadások hangzottak el különféle témákban. Az előadók az irodalmi hagyományok és motívumok átöröklődésén, a korabeli fordítások/fordítók kérdéskörén túl a Bizánc és Nyugat közötti lehetséges „közvetítőeszközöket” vizsgálták (Florence Tanniou: *Troie, miroir de Constantinople dans quelques Romans de Troie médiévaux (xiie-xive siècles)*; Palágyi Tivadar: *Héraclius et Eracle : l'image de Byzance dans la chronique latine de Guillaume de Tyr et dans son adaptation en ancien français*; Kiss Sándor: *Deux perceptions du temps : chronique latine et roman courtois*; Zuzana Černáková: *Image of Byzantium in the 12th Century French Fiction: a Historical Perspective*; Alexandra Ilina: *Se moquer d'Aristote au Moyen Âge*; Slíz Mariann: *Byzantine Effects on the Name-Giving Practices of the Hungarian Árpád Dynasty*; Képes Júlia: *Medieval English Vernacular Poetry in Hungary*; Rajnavölgyi Géza: *Réflexions sur le monde poétique de Guillaume d'Aquitaine (Guilhem de Peitieu)*; Bánki Éva: *Tradition und Innovation – Der Natureingang im Mittelalter*; Stefana Pop-Curseu: *L'offre du spectacle dans le monde byzantin et le chemin de l'Occident*; Egedi-Kovács Emese: *Le codex Ivron 463 : approches paléographique et philologique*; Vladimir Agrigoroaei: *Le Barlaam du Mont Athos : le contexte historique de la seule traduction française médiévale faite à partir du grec ancien*; Vargyas Brigitta: *Le Melyador, dernier roman arthurien en vers – tradition*

ou trahison d'un modèle ?; Emma Goodwin: Les occidentaux en Orient – échange culturel ou conflictuel ? Perspectives sur la *Chanson d'Antioche* et la *Canso d'Antioqa*; Arató Anna: Philippe de Rémi et le genre épique dans la tradition littéraire balkanique; Seláf Levente: Byzance et le Moyen Orient dans les suites du *Roman des sept sages*; Majorossy Imre Gábor: Dû bist diu liebe vrouwe mîn! Grenzenlose Liebe und schwere Entscheidung in *Aucasin et Nicolete* und der vierten Fassung der *Heidin*; Szentgyörgyi Rudolf: The *auctor monasterii* of the Byzantine monastery of Veszprém Valley).

A rendezvény részeként november 25-én a Budapesti Francia Intézetben mutatta be az Udvari Irodalom Nemzetközi Társaság magyar tagozata a *Byzance et l'Occident : Rencontre de l'Est et de l'Ouest* című tanulmánykötetét (szerk.: Egedi-Kovács Emese), amely az Eötvös József Collegium kiadásában jelent meg, és amely egyszersmind a társaság harmadik kiadványa. A kötetbemutatón közreműködött Korompay Klára, Hervé Ferrage, a Budapesti Francia Intézet igazgatója, Horváth László és Egedi-Kovács Emese.

(A kötet elektronikus változata megtalálható a Collegium honlapján: <http://honlap.eotvos.elte.hu/byzance>).

Eredmények

A nemzetközileg elismert kutatók a magyarországi szakmai munkát tapasztalataink alapján nagyra becsülik. A *Byzance et l'Occident* konferencia sorozat harmadik rendezvényére komoly szaktekintélyek fogadták el meghívásunkat (többek között Michel Zink, Collège de France, Michelle Szkilnik, Université Paris III – Sorbonne Nouvelle, Christine Ferlampin-Acher, Université de Rennes 2). A magyarországi bizánci és francia középkori kutatások erősödésének, a nemzetközi figyelemnek olyan áldásos következményei is lehetnek, hogy a magyarországi francia kultúrképviseltek hatékonyabban tudják támogatni a legfiatalabb kutatógenerációt is. Az Eötvös József Collegium, a korábbi együttműködéseknek köszönhetően, az idei évben közös MA képzésről (bizantinológia szakirány) szóló egyezményt kötött a párizsi EHESS-sel. Hasonló keretegyezmény van előkészületben, amely a Rennes 2 egyetem középkori kutatócsoportja (CELLAM, <http://www.cellam.fr/>) és az Eötvös József Collegiumban működő bizánci kutatócsoport közötti együttműködést hivatott szorosabbra fűzni.

A konferencia előadásainak írott változata a tervek szerint a jövő év folyamán tanulmánykötetben jelenik meg.

Egedi-Kovács Emese

2) Germanica - Quelle und Deutung I

Előzmények

Az utóbbi öt év collegiumi germanisztikai szakmai tevékenységének egyik komoly eredményeként tartjuk számon az Osztrák Tudományos Akadémia Középkori Kézirat- és Könyvosztályával (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Abteilung Schrift- und Buchwesen des Instituts für Mittelalterforschung) fokozatosan kiépített együttműködést, melynek első komolyabb mérföldköveként a *Byzanz und das Abendland*-konferenciasorozat keretében az idén először önálló, egész napos kollokvium formájában medievisztikai paleográfiai szakmai eszmeeserére is sor kerülhetett a Collegiumban.

A Germanisztika műhely középkori és koraujkori paleográfiai kutatási tevékenységének mentora osztrák részről Christine Glaßner (2013-tól már a Kézirat- és Könyvosztály osztályvezetője), aki az elmúlt öt éves időszakban szinte évente a Collegium vendége volt, és kurzusok és projektszemináriumok keretében vezette be a hallgatókat a kéziratkutatás rejtelmeibe, ill. támogatott és támogat bennünket aktuális kutatási projektünkben is. A Germanisztika műhely Glaßner tanárnő javaslatára jelenleg a francia Johannes Gerson XIV. századi, latin nyelvű *Opusculum tripartitum* címen ismert műve német nyelvű fordításának (ill. fordításainak) kilenc fennmaradt, a XV. századra datálható kéziratvariánsát dolgozza fel, ill. tervezi megjelentetni kritikai kiadás formájában. A műhelymunka az őszi félévtől rendszeres projektszemináriumi keretben zajlik; a kutatás jelen szakaszában a szövegek transkripciójával, nyelvi értelmezésével és mai német nyelvre való fordításával, valamint a latin eredeti szöveghelyeivel való összevetéssel foglalkozunk, de kitekintésszerűen már az egyes kéziratok párhuzamos szöveghelyeinek összehasonlítására is sor kerül.

További kutatási tevékenységünkre és az Osztrák Akadémia Kéziratosztályával folytatott együttműködésre nézve igen ígéretes az az Ausztriában jórészt egyházi levéltárakban és egyéb gyűjteményekben található, hatalmas mennyiségben feldolgozásra váró, közép- és koraujkori német nyelvű kéziratanyag, melynek kutatása a hazai germanista képzésben részt vevő hallgatók szakmai fejlődését és kibontakozását is jelentős mértékben elősegítheti (a már katalógusba vett német nyelvű középkori kéziratokról – így a magyarországi „leletanyagról” is – a www.handschriftencensus.de weboldal ad tájékoztatást).

Résztvevők

A *Quelle und Deutung* (Forrás és értelmezés) című szakmai rendezvényen kilenc hazai és külföldi kutató vállalt szereplést. Christine Glaßner osztályvezető asszony idén négy fiatal, egymást kiegészítő szakterületeken kutató munkatársával együtt látogatott el a Ménesi útra. A feldolgozatlan kéziratok katalogizálására szakosodott kutatócsoport tagjaiként a filigranológus Maria Stieglecker, a művészettörténész Maria Theisen, valamint Astrid Breith és Nikolaus Czifra filológusok számoltak be munkájuk legújabb,

ill. legértékesebb eredményeiről. Magyar részről Nobilisé Lauf Judit (MTA/OSzK, Fragmenta Codicum Műhely), valamint Berzeviczy Klára (PPKE, Német Nyelv és Irodalom Tanszék) vettek még részt. Különös megtiszteltetés volt és nagy örömről szólt, hogy vállalta a szereplést Vizkelety András középkorász professzor úr is (akinek collegiumi kötődése sem újkeletű: évekig az MTA/OSzK közös, a Collegiumban működő Fragmenta Codicum-kutatócsoportjának munkáját irányította, de a mai napig a műhely aktív tagja). Ígéretes fiatal kutatóként üdvözölhattuk körünkben végül a müncheni egyetemen nemrég doktori címet szerzett Sztulik-Kniesl Balázst is (München/Budapest).

Tudományos eszmecserék, előadások

A konferenciát november 28-án, szerdán Susanne Bachfischer, az Österreichisches Kulturforum Budapest igazgatónője nyitotta meg; köszöntőt mondott Horváth László, a Collegium igazgatója és Sára Balázs, az EC Germanisztika műhelyének vezetője. A három ülészak elnöki tisztét Astrid Breith, Christine Glaßner és Vizkelety András látták el.

A több paleográfiai (rész-, ill. segéd-)szakterület, valamint a különböző szakmai „generációk” képviselőjeként megjelent előadóknak köszönhetően a szakmai program is igen színes, változatos képet mutatott. Christine Glaßner *Die St. Pauler Reimbibel (A St. Paul-i „Verses biblia”)* címmel – újabban fellelt kéziratrövidékeket is tekintetbe véve – tartott referátumot a csupán töredékekben fennmaradt bibliai témájú költeményről, melyben Rudolf von Ems világhírnévének nagyobb részei is fellelhetők. Vizkelety András előadásának címe *Text oder Bild? – Prioritätsfrage einer Quelle (Szöveg vagy kép? – Egy forrás prioritásának kérdéséhez)*, melyben az előadó egy XV. századi, a Széchenyi Könyvtárban őrzött millstatti mariológiai traktátus tartalmazta (kép nélküli) képleírás szövegkiadása kapcsán felmerült újabb szempontokat mérlegelt. Az első ülészak lezárásaként Maria Stieglecker (*Verborgene Zeichen – Handschriftenkunde und Wasserzeichenanalyse / Rejtett jelek – Kézirat kutatás és vízjelelemzés*) c. előadása hangzott el a filigranológia újabb technikáiról, módszereiről és eredményeiről.

A második ülészak első előadása Berzeviczy Klára *Fragen des Zeremoniells während einer Gesandtschaftsreise – Einige Beispiele aus dem Reisebericht des Hans Ludwig Freiherrn von Kuefstein (Egy küldöttségi út és az udvari protokoll kérdéseinek néhány példája H.L. Freiherr von Kuefstein útibeszámolója alapján)* című, magyar történelmi vonatkozásokat sem nélkülöző referátuma volt. Nikolaus Czifra *Deutschsprachige Handschriften und Fragmente aus kleineren Sammlungen in Salzburg (Kisebb salzburgi gyűjteményekből származó német nyelvű kéziratok)* címmel egy, az utóbbi három évben zajlott katalogizálási projekt néhány érdekesebb eredményét vázolta. Lauf Judit előadásának címe *Zur liturgischen Praxis Wiens und des Schottenstifts im 15. Jahrhundert im Spiegel der Ödenburger Kodexfragmente (Bécs és a Schottenstift XV. századi liturgikus gyakorlata a soproni kódextöredékek tükrében)* volt, többek közt azt a soproni levéltári

dokumentumok kötésére használt kódextörédek tartalmazta missale-sorozatot tárgyalta, melyek alapján rekonstruálhatóvá vált az ún. „passaui rítus” egy önálló, bécsi változata is.

A harmadik ülészakot Maria Theisen *Das personalisierte Buch: über die visuelle Aufbereitung eines Klassikers für König Wenzel IV. von Böhmen* (A „nevesített” könyv: egy klasszikus mű IV. Vencel cseh király számára készült „látványterve”) c. referátuma nyitotta, melyben az előadó – művészettörténeti szempontból – a Willehalm-trilógia Bécsi Nemzeti Könyvtárban őrzött, a XIV. század végén illuminált kódexét vetette össze egyéb Willehalm-kéziratokkal és vont le a készítőik ill. a készítettő uralkodó saját korára, ön- és világképeére vonatkozó következtetéseket. Sztulik-Kniesel Balázs egy a pannonhalmi apátsági könyvtárban őrzött, a kéziratkutatásban egyedülállóan számító, kizárólag allegorikus állatfigurákkal illusztrált, a passiót tematizáló miniatűr kódexről folytatott vizsgálatai legfontosabb eredményeiről számolt be *Geistreiche Fantasie und/oder fromme Kompilation: Eine unikale Handschrift aus dem 17. Jahrhundert in der Stiftsbibliothek zu Pannonhalma* (Ötletesség, fantázia és/vagy jámbor kompiláció: egy unikumnak számító XVII. századi pannonhalmi kézirat) c. előadásában. A konferenciát végül Astrid Breith *Die Thekla-Legende im Legendar L 69 aus dem Zisterzienserinnenkloster Lichtenthal und ihre Bearbeitung durch die Schreibmeisterin Schwester Regula* (A lichtenthali ciszterciata kolostor L 69-es legendáriumában található Thekla-legenda és annak Regula nővértől származó feldolgozása) c. előadása zárta, melyben egy XV. századi kézirat kapcsán próbálja rekonstruálni a század keresztény reformmozgalmainak az „épületes” céllal készített, sok esetben az „írómesterek” által kommentált szövegfeldolgozások folyamatára gyakorolt hatását.

Eredmények

Bár a most első ízben megrendezett konferencia eredményei nyilván hosszabb távon lesznek egyértelműen érzékelhetők, a kollokvium közvetlen „hasznát” mind az aktív résztvevők, mind pedig az érdeklődő hallgatóság érzékelhette. Kompetens, tapasztalt előadók több szomszédos tudományterületet lefedő előadásai hangzottak el, az egyenként három referátumból álló üléseket élénk és termékeny szakmai eszmecsere követte.

A konferencia meggyőződésünk szerint messzemenően megalapozta egy reményeink szerint immár kollokviumok formájában is éves rendszerességgel megszervezhető, középkori paleográfiai súlypontú fórum létrehozásának tervét, mely adott esetben – tekintve a szakterületen tevékeny hazai kutatók viszonylag alacsony számát – a jövőben akár a korai, főképpen XVI–XVII. századi nyomtatványok kutatásának területére is kiterjeszhető volna (ld. pl. Balogh F. Andrásnak a Collegium kiadásában legutóbb megjelent *Ungarnbilder im 17. Jahrhundert* című, XVII. századi szövegek kommentált szövegkiadását tartalmazó kötetét).

A konferencia előadásaiból terveink szerint azonos címmel kötet készül, melyet a Collegium Germanisztika műhelye 2014 novemberére, a *Byzanz und das Abendland*

III rendezvényeinek keretében megrendezendő *Quelle und Deutung II*-re kíván megjelentetni.

A germanisztikai paleográfiai konferenciát az Osztrák Kulturforum Budapest is támogatta. A rendezvényről készült német nyelvű beszámolót és az előadások német nyelvű absztraktjait is tartalmazó programot alább közöljük.

Sára Balázs

3) *Italica*

Előzmények

A *Fonti ed interpretazioni* olasz középkori stúdiumokat bemutató szekció előzménye az Eötvös Collegium Olasz műhelyének immár 5 éves működése, amelynek során számos kiváló kutató látogatott el intézményünkbe meghívott előadóként, órartartóként. Hasonlóan fontos szerepet játszottak külkapcsolataink a bolognai egyetem jeles oktatójával, Chiara Faraggianával, aki több éve kapcsolatban áll a Collegiummal, és a bolognai cserekapcsolatunk létrehozását is szorgalmazta. Hála e kettős kapcsolati rendszernek, nemcsak az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatói, hanem a Collegio Superiore di Bologna kutatói is részt vehettek az első *Italica* szekció előadóiként.

A Budapesti Olasz Kultúrintézzettel való kapcsolat is az olasz ülészakban teljesedett ki: a kultúrintézet nem csupán támogatta az előadók hazánkba érkezését, Gina Giannotti Igazgatónő örömmel vállalta felkérésünket az esemény megnyitására is, valamint a Bródy Sándor utcai Régi Képviselőházban tartott könyvbemutató után fogadást adott.

Résztvevők

A *Fonti ed interpretazioni* (Források és értelmezések) című szakmai rendezvényen hét magyar és külföldi előadó vett részt. Chiara Faraggianát idén elkísérte Rezo Tosi, az Università di Bologna nemzetközi hírű klasszika-filológusa, aki nem csupán az olasz napon adott elő, hanem a hallgatónak is örömmel tartott bevezetést három alkalommal a görög lexikográfiába, emellett részt vett a szerdán kezdődő *Graeca* ülészakon is. Magyar részről Giampaolo Salvi (ELTE-BTK), Michele Sità (PPKE-BTK) és Falvay Dávid (ELTE-BTK) mellett két tehetséges fiatal kutató is bemutatkozott: Huszthy Alma nyelvész, az ELTE-BTK adjunktusa valamint Kuffart Hajnalka másodéves doktoranduszhallgató a Pázmány Péter Katolikus Egyetemről.

Tudományos eszmecserek, előadások

A konferencia olasz szekcióját november 26-án Gina Giannotti, a Budapesti Olasz Kultúrintézet Igazgatója nyitotta meg, és köszöntőt mondott Horváth László, az Eötvös Collegium igazgatója. A hét előadást magában foglaló két ülészak moderátori szerepét

Szörényi László (MTA-IT) és Giampaolo Salvi (ELTE-BTK) látták el.

A szakmai program a nyelvészeti, filológiai és filozófiai témájú előadásoknak köszönhetően színes és változatos élményt nyújtott a hallgatóságnak. Az első szekció nyitóelőadásaként Chiara Faraggiana a XVI. században ismert írnok, Valeriano Albini da Forlì szerteágazó kulturális tevékenységét mutatta be *Fra letteratura e calligrafia: il ruolo di Valeriano Albini da Forlì nella storia della cultura del Cinquecento* címmel. Giampaolo Salvi nyelvtörténeti érdekességet felsorakoztató előadásának címe *Filologia e linguistica: dall'officina della 'Grammatica dell'italiano antico'*, amely a 2010-ben, Bolognában kiadott kétkötetes műből ízelítőként kiemelt példák segítségével illusztrálta az ólasz nyelv különlegességeit, hibáit, valamint azt, hogy milyen szoros az együttműködés a nyelvészeti kutatások és a filológiai vizsgálódások között ezen a területen (is). Renzo Tosi a hallgatóknak tartott háromrészes lexikográfiai szakszeminárium után *Radici classiche della moderna tradizione proverbiale europea* című előadásában arra mutatott rá, milyen régről, egészen az ókortól eredeztethetők a napjainkban használt közmondások, és hogy az idők viharában és a kultúrák sodrásában milyen változásokkal kerültek be a szólások és közmondások a kortárs szóhasználatba, ismeretekbe. A régi és mai kor hagyományának kapcsolódási pontjait emelte ki Michele Sità előadása is *Attorno ai concetti di essenza ed esistenza: tra filosofia medievale ed esistenzialismo* címmel, melyben az egzisztencializmus főbb szervező gondolatainak középkori eredetét, jelenlétét, időbeni változását vizsgálta. A Giampaolo Salvi által elnökölt második ülészakon elsőként Huszthy Alma előadását hallgathattuk meg *Testo e contesto: un testimone peculiare dei Vangeli italiani del Medioevo* címmel, amelyben egy umbriai evangéliumi kézirat különlegességeit emelte ki a kutató, mind a keletkezés, mind a nyelvhasználati érdekességek okaira magyarázatot keresve. Falvay Dávid is filológiai témát boncolgatott: az *Edizione di testi devozionali volgari: problemi metodologici* című előadásában a *Meditationes Vitae Christi* mű filológiai vizsgálati problémáin keresztül világított rá a középkori vulgáris nyelveken írott vallási témájú kéziratok nehézségeire, a kutatási eredmények és a kritikai kiadások problémáira. Az olasz ülészak záróelőadásaként Kuffart Hajnalka *I libri contabili di Ippolito I d'Este, cardinale di Esztergom* című, a Hungarica-kutatás szempontjából is fontos elemzésében rövid történelmi áttekintés után Estei Hippolit, esztergomi érsek számadáskönyveinek különlegességeit ismertette, utalt a korabeli könyvelési gyakorlatra. Helységnevtáblázzal, személynév-gyűjteménnyel mutatta be kutatásának hátterét, amelyet doktori tanulmányaiában folytat tovább.

Eredmények

Az idén először megrendezett olasz ülészak eredménye kétségtelenül az, hogy több tudományterület és intézmény képviselői mutathatták be egymásnak és az italianista hallgatóságnak a számos területen egymáshoz kapcsolódó kutatásaikat. A résztvevők az ülészakok végén élénk, barátságos szakmai eszmecserébe bonyolódtak, amely új gondolatokat, vizsgálati kérdéseket vetett fel. A konferencia kezdeményezés volt a jövőben kialakítható, rendszeres, a keleti és itáliai középkori kultúra kölcsönhatását

vizsgáló kulturális rendezvényekre. Az elhangzott előadásokat terveink szerint ön-
álló kiadányban jelentjük meg és a kötetet a *Fonti ed Interpretazioni II* szakmai
napon a *Byzanz und das Abendland III* konferencián keretében, az idei olasz szekció
lezárásaként Armando Nuzzo, Szovák Kornél és Giampaolo Salvi közreműködésével
bemutatott *Esercizi di filologia* kötethez hasonló formában mutatjuk be. A rendezvényt
a Budapesti Olasz Kultúrintézet támogatta, programukban megjelent a teljes konfe-
rencia időpontja, színhelye, témája.

Ludmann Ágnes

4) Graeca – Philologie und Archäologie

Előzmények

Az Eötvös József Collegium Bollók János Klasszika-filológia műhelyéhez kötődő
nemzetközi pályázat (*Klasszikus ókor, Bizánc és humanizmus. Kritikai forráskiadás
magyarázatokkal*. OTKA NN 104456) vállalásaként 2013-ban indult nemzetközi kon-
ferenciasorozattal kettős célt igyekeztünk elérni: a legfrissebb külföldi tudományos
eredmények magyarországi megjelenítése mellett legalább ilyen fontosnak tartjuk,
hogy a magyar kutatóknak is lehetőséget biztosítsunk a nemzetközi megmérettetésre,
hiszen a magyar kutatási eredmények csak elenyésző hányadban jutnak el a tudós kül-
földi közvéleményhez. A tudományos előadások mellett a konferenciák legnagyobb
hozadéka a kötetlen eszmecsere lehetőségé, melyek nemcsak termékeny tudományos
vitákhoz vezethetnek, de további szakmai együttműködések kialakítását is lehetővé
teszik. Az Eötvös Collegiumban rendezett korábbi nemzetközi konferenciák ennek
ékes bizonyítékát szolgáltatták, s az évek során kialakult egy – a környező országok,
Franciaország, Olaszország és Németország világhírű kutatóiból álló – szakmai, támoga-
tói (és sokszor baráti) kör, akiknek tudományos érdeklődése (mindenekelőtt a források
előtérbe helyezése) kellő garanciát jelentett egy ilyen nagyszabású rendezvénysorozat
megindításához. Az első konferencián (*Byzanz und das Abendland: Begegnungen zwis-
chen Ost und West*), melyre 2012. november 26-29-én került sor, két nap jutott a bizánci
szekcióknak. A 2013 novemberében lezajlott második konferencia már egy hetesre
nyúlt, s három napon át hallgathattuk a szűkebb értelemben vett bizantinológiai tár-
gyú előadásokat. A 2014-re tervezett (hasonló nagyságrendű) rendezvény előkészületei
már megkezdődtek.

Résztevők

Horváth László (ELTE Eötvös József Collegium, Budapest), Peter Schreiner
(az Universität zu Köln *professor emeritusa*), Claudia Rapp (Österreichische Akademie
der Wissenschaften, Institut für Mittelalterforschung, Abteilung Byzanzforschung,
Bécs), Renzo Tosi (Università degli Studi di Bologna, Collegio Superiore, Bologna),
Christian Gastgeber (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Institut für

Mittelalterforschung, Abteilung Byzanzforschung, Bécs), Juhász Erika (ELTE Eötvös József Collegium, MTA-ELTE-PPKE Ókortudományi Kutatócsoport, Budapest), Jana Gruskova (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Institut für Mittelalterforschung, Abteilung Byzanzforschung, Bécs; Univerzita Komenského, Pozsony), Zsupán Edina (Országos Széchényi Könyvtár, Budapest), Ötvös Zsuzsanna (ELTE Eötvös József Collegium, Budapest), Andrea Cuomo (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Institut für Mittelalterforschung, Abteilung Byzanzforschung, Bécs), Takács Miklós (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Régészeti Intézet, Budapest), Bálint Csanád (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Régészeti Intézet, Budapest), Peter Soustal (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Institut für Mittelalterforschung, Abteilung Byzanzforschung, Bécs), Révész Éva (Szegedi Tudományegyetem, Szeged), Filippo Ronconi (L'École des hautes études en sciences sociales, Párizs), Vratislav Zervan (Österreichische Akademie der Wissenschaften, Institut für Mittelalterforschung, Abteilung Byzanzforschung, Bécs), Bojana Pavlović (Bizantolosi Institut Csrpke Akademije Nauka i Umetnoszi, Belgrád), Vlastimil Drbal (Slovanský ústav Akademie věd České Republiky, Prága), Tóth Iván (ELTE Eötvös József Collegium, Budapest; Szegedi Tudományegyetem, Szeged), Berkes Lajos (ELTE Eötvös József Collegium, Budapest; Ruprecht-Karls-Universität, Heidelberg), Jozef Kordos (Trnavskej Univerzity, Nagyszombat), Solti Dóra (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest), Konstantinos Nakos (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest), Németh András (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatikán), Ekler Péter (Országos Széchényi Könyvtár, Budapest), Giulia Rossetto (Università degli Studi di Padova, Padova), Hegyi Orsolya (ELTE Eötvös József Collegium, Budapest), Szegvári Zoltán (ELTE Eötvös József Collegium, Budapest), Schüsler Tamara (ELTE Eötvös József Collegium, Budapest)

Előadások

A konferencia nyitónapján, 2013. november 25-én reggel a francia nagykövet mellett Dimitris Yannakakis, Görögország magyarországi nagykövete is köszöntötte a konferencia résztvevőit. Nagykövet úr a megnyitó előtt találkozott a Collegium klasszika-filológus és bizantinológus tagjaival, akik beszámoltak (bizánci vonatkozású) kutatásaikról és a 2013 nyarán Thessalonikiben szervezett bizánci nyári egyetemen szerzett tapasztalataikról.

A filológiai és régészeti előadások sora november 27-én (szerdán) Michael Zimmermann osztrák nagykövet és Horváth László, az Eötvös Collegium igazgatójának megnyitó beszédével vette kezdetét. Az ülészakot – immár hagyományosan – Peter Schreiner, az Univerzität zu Köln *professor emeritusa*, az Eötvös Collegium Bollók János Klasszika-filológia műhelyének vendégoktatója és támogatója nyitotta meg. Plenáris előadása szimbolikus címével (Isidor von Kiew und Ungarn) utalt a magyar-bizánci kapcsolatokra, de a magyar bizantinológia további feladataira, a kutatás lehetséges irányaira is kitért. Claudia Rapp, az Österreichische Akademie der Wissenschaften, Institut für Mittelalterforschung, Abteilung Byzanzforschung vezetőjének elnöklete mellett még három filológiai illetve kodikológiai jellegű előadást hallgathattak meg

az érdeklődők (Renzo Tosi: Osservazioni sui rapporti fra filologia classica italiana e cultura tedesca; Christian Gastgeber: Manipulierte Texte: Papst und Patriarch von Konstantinopel in der Auseinandersetzung von 1054; Juhász Erika: Die Abschriften des *Chronicon Paschale*), majd az előző évi konferencián elhangzott előadásokból készült kötet (Byzanz und das Abendland: Begegnungen zwischen Ost und West. Eötvös József Collegium, Budapest 2013. szerk.: Juhász Erika) bemutatójával az Österreichisches Kulturforum épületében zárult az első nap programja. A könyv a Collegiumban alapított *Antiquitas · Byzantium · Renascentia* kiadványsorozat ötödik köteteként, azon belül a *Bibliotheca Byzantina* alsorozat első köteteként jelent meg. Susanne Bachfischer, az Österreichisches Kulturforum igazgatónöjének köszöntő szavai után Peter Schreiner és Christian Gastgeber ismertette a kötet tartalmát és a megvalósulását lehetővé tevő nemzetközi együttműködéseket.

A második nap első szekciójának előadói – Peter Schreiner elnökle mellett – továbbra is a görög nyelvű kéziratok kutatásának fontosságára igyekeztek felhívni a figyelmet (Jana Gruskova: Herbert Hunger als Klassischer Philologe: Zu den Wiener Fragmenten aus Herodians Akzentlehre; Zsupán Edina: „Filikos...” Eine griechische Bemerkung am Rand einer Handschrift aus dem Besitz von Johannes Vitéz de Zredna (Wien, ÖNB. Cod. 141); Ötvös Zsuzsanna: Exploring the Source of the Aristophanic and Legal Marginal Notes in the Ms. ÖNB Suppl. Gr. 45; Andrea Cuomo: Nicephoros Gregoras und Angelo Poliziano: Zwei aufmerksame Leser des Zosimos), míg a kávészünet után – Takács Miklós elnökletével – a tárgyi források kutatása került előtérbe (Bálint Csanád: Die Awaren und das Abendland; Peter Soustal: Tabula Imperii Byzantini 11: Makedonien, südlicher Teil: Projektbericht und Fallbeispiel Kastoria: Der Südwesten Makedoniens im Spiegel eines osmanischen Registers des 15. Jahrhunderts; Révész Éva: Die Rolle der ersten byzantinischen Oberpriester *Turkias*).

Az ebéd utáni szekció előadói egyes motívumok Bizánc és a Nyugat közötti vándorlását vizsgálták (Filippo Ronconi elnökletével (Vratislav Zervan: *Ad imaginem miraculosam in Thurocz*. Wie sah das ursprüngliche *Patrona nostra*-Gnadenbild aus? Zur möglichen Migration eines byzantinischen Motivs; Bojana Pavlović: Der serbische Alexanderroman zwischen Byzanz und dem Abendland: die Frage der kulturellen Einflüsse; Vlastimil Drbal: Die christliche und pagane Pilgerfahrt in der Zeit Konstantins des Großen: die Heilige Helena vs. Nikagoras von Athen), a Jana Gruskova vezette szekcióban elhangzott előadások pedig már a bizánci történetírás kérdéseire hívták fel a hallgatóság figyelmét (Filippo Ronconi: La Bibliothèque de Photius comme reflet de ses contrastes avec la papauté. Pour une nouvelle datation du *Myriobiblos*; Tóth Iván: Some Suggestions on the Speeches of Mehmed II in Kritobulos' *Historiai*; Berkes Lajos: Griechisch und Koptisch in der Verwaltung des früh-arabischen Ägypten: Ein neues *entagion*; Jozef Kordos: Cassius Dio on the History of his Own Time and the Epitome of Xiphilinus. Az utóélet-kutatással foglalkozó előadások (Solti Dóra: Das Byzanzbild der ungarischen Literatur des 20. Jahrhunderts; Konstantinos Nakos: Byzanz in der Poesie von Konstantinos Kavafis; Németh András: Byzantine Historiography at the Ottonian Court Around 1000; Ekler Péter: The 1513 Edition of Bessarion's Two Works) Vlastimil Drbal elnökle mellett

hangzottak el. A konferencia zárónapján került sor a – már szintén hagyományosnak mondható – hallgatói szekcióra, melyben a bizánci stúdiumok ígéretes tehetségei, a klasszika-filológiai és bizantinológiai kutatások reményteljes továbbvivői adtak számot legújabb kutatásaikról a nemzetközi plénum előtt (Giulia Rossetto: Codex Phil. gr. 100 der Österreichischen Nationalbibliothek: Untersuchungen zu dem Antigraphon der „aristotelischen Sammlung”; Hegyi Orsolya (Μαρτυρίαί άγιών διδασκάλων Λατίμων; Szevári Zoltán: A Byzantine Exorcismus-rotulus; Schüsler Tamara: Reading *De vita Moysi* – Conclusions Based on Marginal Notes). A szekció elnöke a hallgatókat évek óta oktató és támogató bécsi kutató, Christian Gastgeber volt.

Eredmények

A meglévő nemzetközi kapcsolataink mellett (melynek ékes bizonyítéka a konferencia francia, olasz és német nyelvű tematikus egysége) a magyarországi görög külképviselettel tervezett együttműködés ígéretes szakmai lehetőségeket tartogat.

A konferenciára érkező előadók számtalan szakkönyvvel gazdagították a Bollók János Klasszika-filológia Műhely könyvtárát, a külföldi intézetekbe eljuttatott collegiumi kiadványok pedig további nemzetközi kapcsolatok kiépítéséhez járultak hozzá.

A konferencián elhangzott előadások újabb – idegen nyelvű – konferenciakötetben fognak megjelenni, melynek bemutatójára a 2014 novemberében megrendezésre kerülő *Byzanz und das Abendland III.* konferencia alkalmával kerül sor.

Juhász Erika

Byzanz und das Abendland

Byzance et l'Occident II.

Studia Byzantino-Occidentalia

Gallica - Italica - Germanica - Graeca

Internationale Konferenz / Colloque International
Eötvös-József-Collegium, Budapest / Collège Eötvös József, Budapest
25.-29. November 2013 / 25-29 novembre 2013
1118 Budapest, Ménesi út 11-13.

MAGYAR BYZANTOLÓGIAI TÁRSASÁG

QUELLE UND DEUTUNG I – VERANSTALTUNGSBERICHT
(ÖSTERREICHISCHES KULTURFORUM BUDAPEST)

Name der österreichischen oder in Österreich lebenden Wissenschaftler sowie allf. anderer Teilnehmer:

Christine GLASSNER	ÖAW – Leiterin der Abteilung Schrift- und Buchwesen des Instituts für Mittelalterforschung
Maria THEISEN	ÖAW – Wiss. Mitarbeiterin der Abteilung Schrift- und Buchwesen des Instituts für Mittelalterforschung
Astrid BREITH	ÖAW – Wiss. Mitarbeiterin der Abteilung Schrift- und Buchwesen des Instituts für Mittelalterforschung
Maria STIEGLECKER	ÖAW – Wiss. Mitarbeiterin der Abteilung Schrift- und Buchwesen des Instituts für Mittelalterforschung
Nikolaus CZIFRA	ÖAW – Wiss. Mitarbeiter der Abteilung Schrift- und Buchwesen des Instituts für Mittelalterforschung
András VIZKELETY	Ungarische Akademie der Wissenschaften / Széchenyi-Nationalbibliothek (Ungarn)
Judit LAUF	Ungarische Akademie der Wissenschaften / Széchenyi-Nationalbibliothek (Ungarn)
Klára BERZEVICZY	Lehrstuhl für Germanistik an der Pázmány-Péter-Universität der Katholischen Kirche Ungarn (Ungarn)
Balázs SZTULIK-KNIESL	Ungarn

Titel bzw. Thema der Veranstaltung und (sofern zutreffend) Angabe des genauen Programms:

Quelle und Deutung

Eine österreichisch-ungarische Tagung zur Erforschung und Edition von Handschriften des Mittelalters und der frühen Neuzeit

(zu einzelnen Details s. das beigegefügte Programmheft)

Ort:	ELTE Eötvös-József-Collegium, 1118 Budapest, Ménesi út 11-13
Zeit:	27.11.2013 (Mittwoch), 9.00–15.45 Uhr
Besucherszahl:	Insgesamt ca. 35 Interessenten (EC-Kollegiaten des Germanistischen Seminars, Dozenten von der ELTE, PPKE, KRE und Teilnehmer der Konferenz <i>Byzanz und das Abendland II</i>).

Veranstaltungspartner:

- Österreichisches Kulturforum Budapest: Reisekosten für die österreichischen Teilnehmer und Mittagsmahl für 15 Personen am Tagungstag
- OTKA (Nationaler Forschungsfonds Ungarn – Hungarian Scientific Research Found) NN 104456: Classical Antiquity, Byzantium and Humanism. Critical

Editions of Latin and Greek Sources with Commentary – Forschungsprojekt
im ELTE Eötvös-József-Collegium

Beurteilung und Bemerkungen zu Besucherkreis, Programm, Aufnahme im Publikum:

Die erste selbständige germanistische EC-Tagung mit dem Titel *Quelle und Deutung* zur Erforschung und Textedition deutschsprachiger Handschriften des Mittelalters und der frühen Neuzeit fand unter Mitwirkung von neun prominenten Vortragenden aus Österreich und Ungarn im Rahmen der zweiten internationalen Konferenz *Byzanz und das Abendland* statt. Als besonders wichtig für die Tagung galt die aktive Beteiligung von ÖAW-Abteilungsleiterin Dr. Christine Glaßner, die bereits seit mehreren Jahren paläographisch-texteditorische Kurse am EC hält, und dem Germanistischen Seminar zu dessen Forschungsarbeiten zu sichtende und für die Textedition aufzubereitende Materialien zur Verfügung stellt. Ebenso bedeutend war bei der Veranstaltung die Anwesenheit des in Fachkreisen angesehenen Experten der germanistischen und lateinischen Mediävistik Prof. Dr. András Vizkelety, Mitglied der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Leiter mehrerer Forschungsgruppen (z.Z. an der Széchényi-Nationalbibliothek). Die Tagung umfasste neun Vorträge zu verschiedenen Teilbereichen der deutschsprachigen Handschriftenkunde bis ins 16/17. Jahrhundert hinein. Es ging u.a. um Katalogisierung, Identifizierung und Ortung von Handschriftenfunden, Überlieferungsproblematik, kunsthistorische Fragen in Bezug auf illustrierte und illuminierte Manuskripte, Filigranologie etc. (s. hierzu die beige-fügten Abstracts). Die Veranstaltung kann man sowohl hinsichtlich des Austauschs neuer Ergebnisse, Erkenntnisse und Erfahrungen zwischen österreichischen und ungarischen Experten, als auch bezüglich der künftigen Zusammenarbeit des Eötvös-Collegiums mit der Abteilung für Schrift- und Buchwesen des Mittelalters der ÖAW als recht erfolgreich bewerten. Die anwesenden Studenten aus der Forschungsgruppe des Germanistischen Seminars konnten sich dabei ihre Kenntnisse auf den verschiedensten Teilgebieten der Paläographie erweitern bzw. nachhaltig vertiefen, und die Tagung gab nicht zuletzt auch für die eigene Forschung (aktuell an insgesamt neun – in österreichischen Bibliotheken aufbewahrten – Handschriften mit der deutschen Übersetzung des Werks *Opusculum tripartitum* des Johannes Gerson aus dem 15. Jahrhundert) neue Anregungen. Die Veröffentlichung der Konferenzbeiträge in einem eigenständigen Band ist bis zur zweiten *Quelle und Deutung*-Tagung im November 2014 geplant.

Medienreaktionen/Werbung:

Für die Konferenz wurde von der Eötvös-Loránd-Universität, der Károli-Gáspár-Universität der Reformierten Kirche Ungarns sowie sonstigen offiziellen Fachwebsites geworben. In der ungarischen Zeitschrift *Élet és Tudomány* soll demnächst mit dem Titel *Nemzetközi konferencia a szellemi és anyagi kultúra kölcsönhatásáról. Bizánc és a Nyugat* („Internationale Konferenz zur Wechselwirkung geistiger und materieller Kultur: Byzanz und das Abendland“) ein illustrierter Bericht über die *Byzanz*-Konferenz resp. der *Quelle*-Tagung veröffentlicht werden.

Allf. sonstige Kommentare:

Das Germanistische Seminar des EC darf dem Österreichischen Kulturforum auch hiermit seinen innigen Dank für die nachhaltige freundliche Unterstützung aussprechen. Wir dürfen uns des Weiteren bei Frau Direktorin Dr. Susanne Bachfischer für ihre persönliche Anwesenheit bei der Tagung, die freundliche Grußadresse an die Vortragenden und Interessenten sowie die großzügige Einladung zu einem gemeinsamen gemütlichen Mittagmahl erneut recht herzlich bedanken.

Balázs Sára